

LAURA PAPO BOHORETA

»... ona je tako reći ostala anonimna«. Dr K. Baruh

U jednoj od polica Arhiva grada Sarajeva nalazi se rukopisni materijal koji nosi naziv »Književna zaostavština Laure Papo Bohoreta«. Ko je bila Laura Papo Bohoreta? Ta skromna žena ostavila je vrlo malo podataka o sebi. Interesujući se za njenu biografiju, obratili smo se za podatke njenoj sestri, gđi Blanki Kujić iz Beograda, koja nam je veoma ljubazno izišla u susret.

Laura Papo Bohoreta

Laura Papo rodila se 15. marta 1891. godine u Sarajevu od oca Jude (Leon) Levia i majke Estere. Kao prvorođena dobila je nadimak Bohoreta. Od 1900—1908. godine porodica je živjela u Carigradu. Laura je imala pet sestara i tri brata, od kojih su Laura i jedna sestra, kao i dva brata, stradali za vrijeme fašističkih divljanja.

Između dva rata Laura Papo je živjela i djelovala u Sarajevu, gdje je njen život tragično završen 1941. Njena dva sina, Leon i Barkohba, stradali su u Jasenovcu.

Laura je bila neobično inteligentna i željna znanja. Znala je nekoliko jezika: španjolski (ladino), francuski, njemački, a djelomično turski, grčki i engleski. U Parizu je završila šestomjesečni »Cours de vacances« i po položenom ispitu dobila »Diplôme supérieur« od »L'Alliance Française«, da može da poučava iz francuskog jezika i književnosti.

Kao pisac i javni radnik djelovala je u Sarajevu. Pisala je pjesme, pripovjetke, pozorišne komade i rasprave. Pored toga pribilježila je neke stare španske romanse. To je sve pisala na sefardskom jeziku naših krajeva. Međutim, u njenom jeziku osjećaju se i

uticaj Carigrada i Francuske, gdje je, kao što smo pomenuli, Laura Papo boravila izvjesno vrijeme.

*

U materijalima koje posjeduje Arhiv grada Sarajeva nalazi se Laurinih nekoliko manjih pjesama »Violetas«, »Huanita«, »Madres« — nježna pjesma o nesebičnoj ljubavi majke i ljepoti života s njom. Zatim pjesma dijalog od 200 stihova »Dotas« u koju je ukomponovana i romansa »Morikos los mis Morikos«.

Pjesma »Al ocasion del jubileo de combate, lavoro i sucesso« — el 12 marso 1936 — posvećena je dvadesetpetogodišnjici rada salona za šešire i cvijeće »Chic Parisien« u Sarajevu, koji su držale Laurine sestre. Iz pjesme se naziru materijalne poteškoće sa kojima se sukobljavala ta ugledna, ali siromašna sefardska porodica. »Znojiti se trebalo da se hrani ta brojna porodica. Dudo sa svojom regimentom otaljvao je sa mnogo muke. Puna kuća djece... »Nina, Klara, Kuki, Blanki, Riki — sve je to za trpezom, a i najstarija la Franceza (Laura)«. Tako je porodica došla na ideju da osnuje salon, 1911. godine, kako bi olakšala svoju materijalnu situaciju. U salonu su radile Laurine sestre Nina, Klara i Blanka.

Laura Papo pribilježila je i izvjestan broj starih romansi koje je čula od nekih sefardskih žena. Zbirka je datirana 29. I 1917. Pisana je rukom. Na kraju svake pjesme navedeno je ime žene od koje je Laura pjesmu čula.

^{1*} »Labrando estaba la reina« — Frau Flora Abinun, 46 Jahre »Don Virgile« — Sna Eskenazy, 35 Jahre »Silvana« — Frau Flora Abinun, 46 Jahre.

^{2*} »Morenica« — Frau Esther Levi, 46 Jahre »Don Beso — elegia« — Esther Levi, 46 Jahre.

^{3*} »Mauricos los mis Mauricos« — Gioia Theodorus Levi, 65 Jahre.

^{4*} »Morena me yaman« — Esther Levi, 46 Jahre

^{5*} »Segadores« — Gioia Theodorus Levi, 65 Jahre

^{6*} »La doncella de Marsilla« — Frau Theodorus Levi

^{7*} »Carcelero — Gioia Levi

Kao što vidimo, Laura Papo je gornje primjedbe pisala na njemačkom jeziku.

Naišli smo i na dve prevedene pjesme, »Davičon el hamal« i jednu francusku pjesmu »La Molinera i la Karvonera« Kantika fran-

^{1*} Kraljica je vezla

^{2*} Crnka

^{3*} Mavarci, moji Mavarci,

^{4*} Zovu me crnkom

^{5*} Žeteoci

^{6*} Djevojka iz Marselja

^{7*} Tamničar

^{8*} Mlinarica i ugljarica, francuska pjesma prevedena na španski od L. P. Bohorete

cesa adaptada en espanjol por Laura Papo Bohoreta^{9*}. Iz obiju pjesama provejava ljubav prema malom i siromašnom čovjeku koju je Laura Papo potvrdila čitavim svojim djelom i aktivnošću.

Bohoreta je vjerovatno napisala više pripovjedaka, ali mi smo naišli samo na jednu: »Dulce de rosas«^{10*}, u kojoj se iznosi tragična sudbina i smrt jedne mlade majke, kojoj je umrlo dijete, i starice majke, koja tuguje za umrlom kćerkom. Pripovjetka je štampana u »Jevrejskom Glasu« br. 31 od 29. VII 1932. godine. U materijalima smo naišli na nekoliko pozorišnih komada, pisanih rukom. Samo je jedan kucan mašinom, »Esterca«. Navešćemo ih hronološkim redom, tj. prema datumu njihovog nastanka.

»Esterka« — *Ritrato social de nuestros dias an 3 actos por Bohoreta*^{10*} pisan između novembra 1929. god. i jula 1930. god., posvećen je »... a mi muy querida madre, mi mamile que la nombravan Esterka quando era joben. Su hija grande Bohoreta«^{11*}. Komad prikazuje život jednog siromašnog mladog bračnog para. Muž Vitali je nezaposlen, stidi se da radi »prljavi« mehaničarski posao u svom gradu-Sarajevu. On odlazi u Sušak gdje ga niko ne poznaje, da tamo nešto zaradi. Sin Moreniko oboljeva od upale pluća i poslat je u sanatorijum. Esterka, Vitalijeva žena, ostaje sama kod kuće i sva se posvećuje radu. Autorka u drugom činu provodi Esterku kroz više razgovora i situacija, u kojima se ocrtava njen plemeniti karakter kao čestite siromašne žene. Ona duboko saučestvuje sa radnicima koji izrađuju ćilime, sa tugom i sažaljenjem govori svojoj rođaci Lindi o tim bezimnim umjetnicima o kojima niko ništa ne zna i koji su krajnje bijedno plaćeni sa svoj trud. Esterka sa prezrenjem odbija udvaranje jednog »Gigerla«. Njen muž i sin se vraćaju i sve se završava porodičnom idilom.

Prema podacima do kojih smo mogli doći, komad je izvođen u Sarajevu 8. X 1930. i 4. I 1931. godine, i u Beogradu 15. III 1931. godine. Izvela ga je diletanska sekcija »Matatje«.

»Avia de ser«... »Escena de la vida de un tiempo kon romansas en un acto, Bohoreta«^{12*}. Komad je završen 25. II 1930. godine. Ne može se reći da u ovom komadu postoji neka radnja. Stara Sefardkinja sjedi na minderu u svojoj sobi koja je zastrta ćilimima. Tu je i ibrik, legen, def na zidu — prava atmosfera jedne stare sefardske kuće. Kćerke vezu i mole majku da im priča neku staru priču... »sintiendola lavraremos kon mas gusto...«^{13*} I majka priča o princezi koja se zvala Sunce. Sve tri zajedno pjevaju nekoliko romansi: »A casar el rey salia«^{14*}, »Deque lloras blanka nina«^{15*}, »Caballeros

^{9*} Slatko od ruže

^{10*} Esterka, socijalna slika naših dana u tri čina od Bohorete

^{11*} Mojvoj vrlo dragoj majci, mojvoj mamili zvanjoj Esterka, dok je bila mlada. Njena velika kći Bohoreta.

^{12*} Bila jednom... scena iz života sa romansama u jednom činu od Bohorete

^{13*} Kada je budemo čuli veščemo rađe

^{14*} Kralj je pošao da se ženi

^{15*} Zašto plačeš lijepo dijete?

d'Aragon^{16*}, »La Sirena de mar«, »Moricos«, »Morena me llaman el hijo del rey«^{17*} itd. Komad je izveden u Jevrejskom klubu, Sarajevo, 22. III 1930. Priredba je najavljena kao »Veče sefardskog folklor«... Uvodna riječ Kalmi Baruh... sastavila i glazbu priredila Laura Papo...

»Ožos mios«^{18*} Pedazo de folklor sefardi de Bosna en 3 aktos por L. P. B.« Komad je završen 17. avgusta 1931. godine. Kao što se iz samog naslova vidi, komad prikazuje život u jednoj sefardskoj kući. Tu je blagdansko raspoloženje povodom »Noće de Alhat«^{19*}. Međutim, zbog svoje bezazlene šale sin domaćina Judači Amara, jorgandžije, skoro da izgubi glavu. Pokušao je prepasti neke komšije, maskiran u strašilo, a ovi ga rane u oči. Mora čak u Marselj kod nekog očnog ljekara. Život u porodici poslije njegovog odlaska, čežnja majke i sestara za njim, naročito čežnja djevojke Amade, koja radi u njihovoj kući kao pomoćnica, a voli se sa Preciandom. Međutim, on se vraća izliječen, slavi se njegova svadba sa Amadom i svi se vesele.

Komad je izveden u Narodnom pozorištu, Sarajevo, 4. X 1931. godine. Kao i ostale komade izvela ga je diletantska sekcija »Matatje«.

»Shuegra ni de baro buena« — Ritrato social de nuestros dias, dedicado a Šalom Daniti^{20*}. Komad je završen 7. jula 1933. godine. Prikazuje život sefardske porodice trgovca Benjamina koji pada pod stečaj. Sin je završio za inženjera, ali nema posla. Atmosfera bijede i nezaposlenosti. Vidi se uticaj tadanje recesije, na koncepciju tog komada. Pored toga komad obiluje i ljubavnim zapletima: strasna zaljubljenost trgovačke pomoćnice Mercedes u Simona, sina njenog gazde Benjamina. Oni stanuju pod istim krovom i on ju je volio sve dok nije postigao što je od nje želio. Htio je da je se otarasi. Nisu bolji odnosi ni između Benjaminove žene Renate i majke Flor. Snaha izbjegava svoju svekrvu i ne podnosi je. Međutim, stvari su se promijenile na bolje: Simon se zaposlio, Benjamin se oporavlja od bolesti koja ga je skrhalo poslije finansijskog kraha, svekrva i snaha se mire, Simon nudi brak Mercedes, ona prihvata i komad se završava u veselju i pjesmi. Renata kaže za sebe »Eto i ja postadoh svekrva«, »ni de baro buena« — dočekuju svi. Komad je izveden u Narodnom pozorištu u Sarajevu 7. X 1933. godine i u Kolarčevoj zadužbini u Beogradu, maja 1934. godine.

»La Pasensia vale mučo« — Estampa de folklor del tiempo turko, en un akto. Laura Papo«. To je svečano sijelo u kući Judači Amara, jorgandžije, na blagdan Alhata. Pjevaju se blagdanske pjesme. Izvođenje: Beograd, Jevrejski dom, 12. maja 1934. g.

^{16*} Konjanici iz Aragona

^{17*} Morska sirena; Mavari; Zovu me crnkom, moj kraljeviću

^{18*} Moje oči, folklorni komad Sefarada iz Bosne, u 3 čina

^{19*} Noć u oči nedelje (kada se obično drže posijela)

^{20*} Sefardska žena iz Bosne (posvećeno) Benovalenciji odličnoj prijateljici progresu L. P. B.

Dalje smo naišli na studiju o značaju rada »Hecho hechiso«... Datiran je sa 25. junom 1928. godine, kao datumom završetka. Autorka u toj svojoj studiji iznosi kako u našem gradu »prije 30 ili 40 godina« nije bilo ljekara ni drugih intelektualaca. Bilo je samo zanatlija i nešto trgovaca. Bilo je limara (»tenečedžis«), kalajdzija, jorgandžija, kujundžija. Ali ti su ljudi više poštovani prije nego danas. Nije se govorilo sa potcjenjivanjem: »Udala mu se kći za zanatliju«. Kalajdzije i kujundžije bili su nekada očevi brojnih porodica, dobro udavali kćeri i ženili sinove, znali su da ekonomišu, imali su lijepe kućice...« Autorka dalje razvija temu o skromnosti, o trezvenosti; o radu u kome se nalazi smisao života, zbog čega ga treba voljeti. On čovjeku otklanja mučne misli i produžuje život. U radu je pravi život i truditi se, znači živjeti. Život je borba, koju treba prihvatiti i boriti se. Autorka dalje ističe potrebu održavanja čistoće kod radnika, hvali umjerenost u svemu. Potreban je i odmor, ali ne preveliki, da se čovjek razlijeni... Govori dalje protiv alkoholizma, koji uzima maha među radnim ljudima. Sve ono što je do danas postignuto na polju civilizacije i kulture, svi tehnički izumi, sva naučna otkrića, za sve je to trebalo uložiti ogromne napore i odricanja. Poslije uvoda o radu, požrtvovanju i trezvenosti autorka prelazi na biografiju Edisona koja je i tema njenog rada; a Edisona je vjerovatno i izabrala za primjer jedne velike požrtvovanosti i rada.

»*La mužer sefardi de Bosna — A la »Benevolencia« valedrosa amiga del progreso — Laura Papo (Bohoreta)*«^{21*}. Studija je radena između decembra 1931. i avgusta 1932. godine, a iznosi 99 stranica pisanih rukom.

Autorka u predgovoru kaže da je ovu temu otpočela još 1917. godine, da bi odgovorila na uvredljivi članak »Die Spaniolin in Bosnien« koji je napisala Berna Žikovska. Napisala je odgovor »en alleman« da pokaže ko je naša žena Sefardkinja. U tome joj je pomogao dr Pač, tadanji direktor muzeja u Sarajevu. Dr Vita Kajon preporučio je autorki da razradi tu temu i da je napiše na sefardskom jeziku, jeziku nekadašnje otadžbine koja je »danas« postala republika i svoju prognanu djecu zove ponovo u svoje okrilje... Zatim autorka razvija temu slijedećim redoslijedom: sefardska žena (općenito), njena kuća, susjedski odnosi, kulinarska vještina, mogućnosti zarade, sefardska žena u odnosu prema svojoj kućnoj pomoćnici, u odnosu prema siromahu — njeno milosrđe, blagdani, higijena, kućna medicina, prvorođena djeca, svekrve, ženidbene svečanosti, starice, itd.

Navešćemo nekoliko karakterističnih konstatacija iz te studije: Sefardkinja iz Bosne je prije malena nego visoka, nije onako tamne puti kao Jevrejka iz drugih krajeva. Lice joj može biti vrlo lijepo. U nekadašnjim širokim anterijama ličile su na kraljice. Naročito im

^{21*} Tašta, pa da je od blata ne bi dobra bila — socijalna slika naših dana, posvećena Šalomu Daniti

je lijepo pristajala bijela košulja od »jensa« sa izrezom naprijed u obliku velikog slova V. Taj izrez otkrivao je malo slobodniji dekolte, ali tada se naša žena rijetko nalazila u društvu odraslih muškaraca...

Nije se smjela lijepo oblačiti do udaje. Djevojka nije nosila nakit. Kosa se pokrivala, nije se smjela vidjeti... Zatim autorka govori o duši i karakteru nekadašnje Sefardkinje. Uvijek je išla sa vremenom. Bila je ponosna, znala je da sakrije ako se nalazila u bijedi i nevolji... »Moralistas fin al fanatismo«^{22*}. Kod sklapanja braka ljubav nije igrala odlučujuću ulogu. Stupanje u brak bila je za nju »sakra, santa«. I ako bi se dogodilo da joj muž ogorčava život, ona je o tome šutila, nije se jerala ni svojim najbližim. Gostoljubiva, ona je sretna kad može nekoga ugostiti. Vedra je, voli šalu i veselje. Radoznala je za sve što je novo. Njena nekadašnja strpljivost danas nedostaje našoj ženi... Kuća joj je bila čista, bakreno posuđe sjalo se... Djeca su poštivala starije i nazivala ih »senjor vizino, senjora vizina«^{23*}. Među susjedima, kojih je dosta bilo u istom dvorištu-avliji, vladala je harmonija. Dvorište je bilo puno lijepog cvijeća. Muž nije znao ni za kakav rad u kući, on je zarađivao, a kući je dolazio kao gost. Sefardkinja je dobro kuhala. Muž nije dolazio na ručak, stoga je večera bila glavni objed. Žene nisu išle u kupovinu. Meso se kupovalo dva puta sedmično, zimi — ponedjeljkom i četvrtkom, a ljeti ponedjeljkom i petkom. Nije se znalo za žučne bolesti, jer je način ishrane bolje pogodio stomaku. Subotom i praznikom spremali su se slatkiši, pored jevrejskih specijaliteta bilo je i turskih. Nije nedostajalo ni voća, Jevrej je volio voće jer nije pio alkohol, a malo je pušio. U jesen se pravio pekmez od šljiva, kotao bi se postavio nasred dvorišta, i to je bila prilika da se iskupe mladići i djevojke da se vesele, pjevaju i plešu...

Ne osjećajući se kompetentnim ni pozvanim da izvede stručno-kritičku analizu djela Laure Papo, pisac ovih redaka iznijeće samo neka svoja zapažanja o tom djelu.

U pozorišnim komadima mi se ne možemo oteti dojmu da tu intenzivno živi, pati i raduje se jedan svijet. Čini nam se da je veliki uspjeh autorke upravo u tome, što nas potpuno prenese u taj njen svijet, što nam budi maštu i omogućuje da ti njeni junaci živo djeluju u njoj. Izgleda da je tako bilo i na sceni, da je ona znala gledaoce okupirati i prenijeti ga u svijet svojih junaka. Istina, čini nam se da se u svim njenim pozorišnim komadima, kao i u ostalim radovima, miješa realizam i romantizam, veća i manja motivisanost u ličnostima i akcijama. Ali, nesumnjivo ima nekoliko neobično lijepo i vjerno izvajanih likova, kao što su tia Rufkula iz »Esterke« i »Flor« iz »Shuegra«... itd. Zastupljen je bogat sefardski folklor. Svaki komad manje-više ima i didaktički karakter. Umjesto da je pozvala patnički svijet na jedno predavanje u kojem bi mu govorila o

^{22*} Moralna čak do fanatizma

^{23*} Gospodin susjed, gospođa susjedka

jevrejskom izaratnom lumpenproletarijatu, njegovim mukama i našem oslobođenju od njih... ona mu je dala »Esterku«...) Prevelika razvučenost radnje čini nam se kao nedostatak nekih komada, a što je i kritika u svojim prikazima zamjerila. Pojedini, u kojima nema uopće radnje, služili su kao revije sefardskih pjesama, priča, poslovice, muzike. Inače komadi su, izgleda, imali prigodan karakter, pisani za pojedine svečanosti naših Sefarada.

Laurine dvije studije o radu, i o sefardskoj ženi, samo su nastavak njene djelatnosti kao učiteljice svoga naroda i poznavao- ca sefardskog folklor, nastavak na te njene karakteristike u pozorišnim komadima. Čini nam se da joj je »La mužer sefardi« kompletnija studija od »Hecho hechiso«. Nesumnjivo da bi uz izvjesne dopune i ispravke moglo da se štampa i kao takva posluži kao prilog nauci o našim Sefardima.

Svi radovi su pisani rukom, izuzev »Esterke« i pjesama, koje su kucane mašinom. Objavljena je, koliko nam je poznato, samo pripovjetka »Dulse de rosas« (Jevrejski Glas br. 31. od 29. VII 1932.)

Radi ilustracije kako je primljen rad Laure Papo navešćemo nekoliko recenzija na njene pozorišne komade:

»...rekli smo da stvaranje ove poznate naše javne radnice, ako ona ne pretenduje njime na literarne uspjehe, ne samo da zadovoljava, već da čini i velike, naročito socijalne, usluge sredini u kojoj živi i nastojanjima njenih javnih radnika u provođenju naše društvene, socijalne politike. Gđa Laura Papo nam je, neposredno iza toga, u razgovoru, izjavila da ona svojom djelatnosti samo hoće i želi da radi na prosvjećivanju svoje braće i svojih sestara i da daljih ambicija nema... Esterka je žena koja je još rijetka u našoj sredini. Nema još njene rezolutnosti i inteligencije kod našeg ženskog svijeta. Ona je eventualni tip naše žene budućnosti, kada će se, i ako će se emancipirati od današnje bezbojnosti...«¹⁾

»...prava vrijednost ovog komada je u njegovom bogatstvu folklor, u vjernom crtanju orijentalno sefardskog života punog optimizma i pjesme u najtežim časovima životne borbe. Gđa. Laura Papo, poznata jevrejska javna radnica, pokazala je veliko razumijevanje i smisao za prikazivanje sefardskog elementa. I jezično je komad na visini i očito pokazuje kako je čist, bez primjesa, španjolski jezik ovdašnjih Sefarada, sposoban za literarno i scensko stvaranje...«²⁾

»...G. Dr Kalmi Baruh kaže, na konferansi, o ovom pozorišnom komadu i njegovom autoru ovo: Gđa Laura Papo nam prikazuje ono

¹⁾ Vidi članak »Esterka od gđe. Laure Papo« objavljen u »Jevrejskom glasu« broj 40. od 10. oktobra 1930. god.

²⁾ Vidi »Jevrejski glas« broj 40. od 10. X 1930. god.

³⁾ Vidi članak »U Narodnom pozorištu Esterka-sinoćnje pozorišno veče Matatje«, objavljen u listu »Jugoslovenska pošta« broj 417 od 9. X 1930. godine.

što mi, neću kazati znamo, ali što neposredno osjećamo. Ipak, njena je prednost pred nama svima u tome što ona sve to od sviju nas bolje vidi i intenzivnije osjeća, i što ona to umije živopisno da iznese na scenu. Sastavljajući ovaj komad, ona nije mudrovala ni filozofirala, ona nije zvala u pomoć nikakve istorijske knjige. Ona je sve to crpla iz dubine svoje duše, a cijeli komad obojila šarenim bojama svoje orijentalne mašte. I sve to ona je učinila bez ičije pomoći, jer cijeli taj folklorni materijal, još punim životom živi u njoj; ta, ona je sva jedan komad našeg folkloru... ovaj rad... spada u uzornu folkloristiku... Gđa Laura Papo je zavidno uspjela u svakom pogledu. I sama ta scena mogla bi da nadomjesti svaku riječ o folkloru, svaku interpretaciju naših pripovjedaka i pjesama i svako dočaravanje naše prošlosti, jer ona sadrži sve ovo zajedno...¹⁾

»Komad »Ožos mios« od gđe Laure Papo ne smijemo ocenjavati mjerilom koje se primjenjuje na dramska dela. Nema radnje, zbivanja, nema problema, nema dramske tehnike... To je niz slika, prikaza iz sefardskog života naših krajeva i kao takovo ono ima svoju vrijednost.

Vaskrslo je sjećanje na one sobe sa minderlucima, čudnim malim satom na zidu, pred nama su ponovo prohodale i progovorile naše mrtve bake i djedovi, koji su nas toliko voljeli. Gđa Laura Papo pokazala je jedno fino opažanje, rijetku sposobnost da sakupi i daje ono i onako, upravo onako, savršeno, realno i potpuno, kako to uistinu i bijaše. Odlično je reprezentovan njihov patrijarhalni život, njihova životna filozofija, način govora. Svojim prirodnim smislom za humor i dosjetke protkala je dijaloge duhovitošću... i uspjela je da... iskreno nasmije slušaoce...²⁾

»... Prikazivanje pozorišnog komada »Shuegra ni de baro buena«³⁾, igra diletanata, režija, očiti su dokazi da je diletanska sekcija »Matatje« uložila mnogo truda, volje i umješnosti da komad i prikazivanje ispadnu što bolje... Svakako moramo istaći da je to veće značilo veliki uspjeh za »Matatju«. Publika je iskreno i oduševljeno odobravala i igri glumaca i samom komadu. Već sama činjenica da su tu bile okupljene mase našeg jevrejskog građanstva, da se tu davalo nešto naše, da su se tu mogle vidjeti mnoge pojave iz našeg života, mnogi naši poznati tipovi, pa napokon da je sa pozornice odjekivao jezik koji je još uvijek drag i bliz... sve je to zagrijavalo publiku, bez obzira na neke nesumnjive vrijednosti samog komada...⁴⁾

»Izvođenje komada »Pasensia vale mučo«⁵⁾ impresioniralo je smjesta publiku, jer komad prikazuje jedan sefardski dom, u kome se nekad živjelo mirnim patrijarhalnim životom. Romanse su, u originalnoj melodici, oduševile gledaoce, pored igre svih učesnika...⁶⁾

¹⁾ Povodom jubileja borbe, rada i uspjeha.

²⁾ Strpljenje mnogo vrijedi — folklorna slika iz turskog vremena u jednom činu.

³⁾ Vidi »Jevrejski glas« br. 13 od 28. III 1930 god.

⁴⁾ Vidi »Jevrejski glas« br. 41. od 9. X 1931. god.

⁵⁾ Vidi »Jevrejski glas« broj 41. od 20. X 1933. godine.

⁶⁾ Vidi »Jevrejski glas« broj 19. od 18. V 1934. godine.

Laura Papo je sve svoje radove pisala sefardskim jezikom naših krajeva, zapravo Bosne. Istina, jezik kojim se ona služi, čini nam se da je pretrpio izvjesne uticaje Carigrada, kao i francuskog jezika. Ali to bi trebalo biti predmet jedne specijalne studije. U svakom slučaju čini nam se da bi mogao da posluži za proučavanje sefardskog jezika Bosne, koji se skoro potpuno izgubio iz svakodnevnog života.

Laura Papo pisala je latinicom, a ne »Raši-slovima«, da bi je običan svijet mogao razumjeti. Istina, u tom pisanju ima izvjesnih lutanja i nedosljednosti, što se može vidjeti i iz naslova njenih djela, koje smo vjerno prenijeli u ovaj rad. To je vjerovatno posljedica nedostatka tradicije u pisanju latinicom, jer je sefardski ranije pisan raši-slovima, sve do početka našeg stoljeća, pa negdje i kasnije. Svi radovi ove autorke, a naročito pozorišni komadi, puni su narodnih umotvorina. To je bogata riznica romansi, narodnih pjesama, blagdanskih pjesama, ljubavnih i svadbenih pjesama, poslovice, itd.

U plejadi javnih radnika koji su radili na preporodu naše sefardske sredine, baš jednoj ženi pripala je usloga da radi na tom preporodu pravcem čuvanja narodnih tradicija i njegove individualnosti. Sefardske žene su vijekovima čuvale narodno blago i prenosile ga sa koljena na koljeno.

Kada bismo htjeli da rezimiramo djelo Laure Papo, to bismo mogli izraziti u nekoliko slijedećih deviza: prosvjeđivanje naroda, čuvanje narodnih tradicija, radinost, trezvenost, želja za boljim životom malog čovjeka. Nije čudo što je ona svoju djelatnost razvijala naročito u saradnji sa »Matatjom« koja je okupljala radničku omladinu sarajevskih Sefarada.

¹⁾ Odlomak iz romana »Ko je razapeo Hrista« nagrađenog prvom nagradom na konkursu Saveza jevrejskih opština Jugoslavije za 1967. godinu.